

ГЛАВА ПЕРША. ПОХІД

«...Тепер повідомляю, що заради послуги королю його мостії Речі Посполитій я готовий дати допомогу, чи сам, чи з усім Військом Запорізьким, чи з певною частиною мого війська проти спільного ворога шведа, якщо мені на це буде даний наказ Його Царського Пресвітлої Величності».

З листа гетьмана Івана Мазепи до Адама Сенявського, великого коронного гетьмана і краківського каштеляна. 6 квітня 1705 р.

Ліс був мокрий. Вода стікала краплями з гілок, ледь вкритих ніжним весняним листячком. Вода хлюпала калюжами під копитами коня. Вода висіла в повітрі мрякою. А над мрякою височіло сталево-сіре небо.

Холодне небо буремного року 1705-го від Різдва Христового.

Вологість породжувала холод, який пробирався навіть під чорний сукняний кунтуш¹. Козак застібнув верхні гудзики – під саме горло.

І – почув стогін. Ще один. Збагнув одразу – стогнала людина. Від болю.

Об'їхав калюжу, проминув густі кущі, зупинився. Край дороги стояла жінка. Трималася за дерево. Боброва шапка та барвіста, оздоблена вишивкою сукня свідчили, що пані ця належала до геть небідної родини. Але тепер її багате вбрання було мокрим та заляпанним багнукою. Жінка тремтіла від холоду.

- Козаче, заради Бога! Допоможи мені.

На шляху в допомозі не відмовляють. Жінці – й поготів. Козак зійшов з коня та зняв з сідла вільчуру – сірий плащ із вовчого хутра. Накинув жінці на плечі.

- Що це ти, красуне, сама лісом блукаєш? Грибів ще нема.

- Нога у мене...

Козак присів і безцеремонно задер край спідниці. Жінка смикнулася.

- Ти що робиш, козаче?!...

Козак зиркнув на неї з-під лоба.

- Мені рану твою подивитися треба? Чи може, сама впораєшся?..

- Роби, що робив, – кивнула вона.

Нога була взута у жовтий чобіт з тонкої м'якої шкіри. Чобіт цілий, але жінка застогнала, коли він спробував його зняти.

- Ти ногу підвернула, – мовив козак. – Доведеться полежати кілька днів.

Підвівся. Поглянув. Усміхнувся.

- Що сталося? Тебе чоловік з воза скинув?

- Із сідла я випала, – відповіла вона. – Нога застрягла у стремені. Хотіла коня об'їздити. Молодого. І от бачиш, як?

- Бачу-бачу, – буркнув козак. – Якби я не над'їхав, ти б за годину тут від холоду залякла. Хто тебе напоумив на необ'їждженому коні самій їздити?

Вона не відповіла. Лише сором'язливо знизала плечима – мовляв, що тепер казати?

Козак підвів свого невисокого бурого коника.

- Ото правду кажуть, від дурної голови – ногам гірко, – бурчав він. – Як казали мудрі латинці, «інтеліго уте крідам», що означає, «бачу це, й тому вірю».

Привітно підморгнув, ніби хотів сказати: «Не переймайся, все буде добре».

- Мушу підсадити тебе в сідло.

- Сади. Не розсиплюся.

Козак підхопив її нижче сідниць. Усадив боком. Посунув, вирівняв. Порався він трохи довше, ніж це було потрібно. Жіночка виявилась дуже вродливою. Невисока, струнка. Великі сірі очі і круглі, замащені брудом щічки. Від неї напрочуд гарно пахнуло – квітами і ще чимось невідомим.

- Тут шинок є неподалік, – мовив козак, взявши повід. – Туди тебе завезу – відігрієшся. Тебе називати як?

- Настя. А вас як, пане-рятівниче?..

- Кіндрат...

...У шинку гамірно. У кутку вечеряють чумаки. Літня селянка в хустині годує маленьку дівчинку. А посеред світлиці, за столом, повним їдла та питва, сидить гамірна четвірка гетьманських сердюків² в однакових білих жупанах.

- У ляхів зараз не просто король, у них тепер два королі, – почув козак просторікування найманців. – Один московський, а другий – шведський. Король Август – то союзник Москви. Він на свою голову вліз у війну зі шведами. І програв усе, що тільки

міг. Ну геть чисто все – біля Нарви, біля Клішува. У них там війна дивовижна – поляки та саксонці Августа весь час утікають, а шведи – наздоганяють.

- А все чому? Бо шведи – не баби, – додав інший сердюк. – Були би шведи бабами, Август їх би наздоганяв!

- То так – він бабій знатний! Кажуть – уже пів Польщі перекохав. Слова сердюка потонули в гучному реготі.

Своїй тимчасово кульгавій супутниці Кіндрат допоміг дійти до вогнища – аби зігрілася та обсохла. Замовив гарячого узвару та вечерю. Відчув, як миттєво прикипіли до них очі сердюків.

Опікуватися Настею довго козак не планував, але й одразу залишити – не хотів. Та і зголоднів добряче. До того ж вони з Настею дорогою розбалакалися. Вона йому ще більше сподобалася. Хотілося поспілкуватися ще.

Але це виявилось непросто – сердюки галасували, мов на пожежі.

- А шведському королеві Карлу за Августом ганятися набридло – то він зібрав шляхту і наказав їм обрати короля іншого. Тепер ляхи поділяються на тих, хто за короля Августа і на тих, хто за короля Лещинського.

- Лещинський ще не коронований.

- Не коронований. Через ту коронацію і війна не припиняється. Август ще й король Саксонії, а там військо знатне. То тепер вони новий похід готують проти шведів – саксонці Августа із заходу, москалі царя Петра зі сходу, і...

- І зроблять їм шведи нову Нарву. Як завжди.

Шинкарка принесла узвар.

- Пригощайся, Настю, – повів бровою козак. – Пробач, через цей гармидер і поговорити по-людськи не вдається.

На жаль, його почули.

- У нас теж неспокійно, – мовив один з сердюків, поглядаючи убік Кіндрата. – Від запорожців спокою нема. Кажуть, Кіш їхній знову з татарами знюхався.

- Що ти від тих гультяїв хочеш? Хто платить – того і люблять. Як повія в шинку.

Козак зціпив від злості зуби, вхопився за канчук. Це помітила Настя.

- Не треба, Кіндрате, – вона поклала долоню на його руку. – Їх багато.

- Кого? Гетьманських пахолків? – козак вдав, ніби цього не помітив. – Ти про цих – лицарів за два рублі?..

Сказав він це голосно і його слова швидко знайшли своїх адресатів. Сердюки розвернулися до них.

- Гей, парубче, а хто ти такий? Куди їдеш?

- Людина Божа, по життю перехожа, – проказав Кіндрат, не повертаючись. – Їду туди, де чорт колесо загубив.

- А мені здається, що ти гультай із Запоріжжя. Ти тут людей на бунт підбиваєш? А ну!

- Не нукай – незапряг, – Кіндрат похмуро озирнувся. – Коли здається – хреститися треба.

- Ми тебе зараз перехрестимо, – сердюки, мов за командою, встали із-за столу і посунули до Кіндрата. – Збирайся, з нами підеш.

За цими словами один із них вхопив Кіндрата за рукав. Потяг до себе. Кіндрат підвівся. Спритним рухом вивільнив руку і відштовхнув найманця.

- Ах ти ж!

Сердюки накинулися разом. Кіндрат зчепився із кремезним сердюком і водночас припік іншого п'ятою під черево. Вивільнив руки. Кремезного кулаком – у підборіддя. Цієї миті третій сердюк вхопив запорожця за шию ззаду. Долоню під пахву, ривок – сердюк полетів через запорожця. На підлогу.

Козак озирнувся. Припечатав кулаком сердюка, який дістав межі ноги, але прагнув підвестися.

Заголосила шинкарка. Селянка з дівчинкою пірнули під стіл.

- Ані руш! – Четвертий сердюк вивільнив шаблю з піхов.

Запорожець схопив зі столу пістоль. Звів курок.

Побачив, як за спиною сердюка тиснулися до стін чумаки – прокрадалися до дверей. Не вдалося. З гуркотом до шинку увірвалося ще кілька сердюків у таких же білих жупанах. З рушницями. Їх супроводжував вусатий пан у зеленій делії³.

- Ну, нарешті! – вигукнув сердюк з шаблею. – Пане полковнику! Цей харцизяка на нас напав! Це запорожець із Лугу!

Кіндрат відступив до стіни. Пістоль у ліву руку – права лягла на руків'я шаблі. І раптом...

- Пане полковнику Чечель, – підвелася Настя. – Я поясню! Все! Полковник завмер.

- Пані осавулова! Ви тут?

- Пані осавулова? – одноголосно скрикнули вражені сердюки.

- Пані осавулова? – промовив не менш здивований Кіндрат. Полковник засміявся.

- А ти, запорожцю, не знав, біля кого сидиш? Ги-ги! Я чув байку – вона починалася так само.

Він наблизився до Насті. Подав їй руку.

- Вітай, козаче, пані Анастасію – дружину генерального осавула Скоропадського.

¹ Кунтуш – верхній жіночий і чоловічий одяг з широкими розрізними вилогами на рукавах.

² Сердюки і компанійці – відповідно, піше і кінне наймане військо українських гетьманів. Особливо розвинулося за гетьмана Мазепи. На противагу городовим/реєстровим козакам, що працювали у своїх господарствах, сердюки і компанійці служили постійно (за гроші) і не потребували мобілізації. Виконували функції професійного війська і національної гвардії.

³ Делія – теплий верхній чоловічий одяг.

ВІД АВТОРА

Історія Північної війни ще й зараз містить чимало таємниць, очевидних на перший погляд, і загадкових, якщо копнути глибше. Тривалий час Північна війна, на жаль, була мало кому цікавою. Швеція після поразки перебувала в стані економічної руїни, знадобилося чимало часу, перш ніж загоїлися рани. Польща лежала в руїнах справжніх, і переживала стан війни всіх з усіма. Трагічною була доля України – після провалу виступу гетьмана Мазепи, Україна остаточно втратила реальну автономію.

Єдиним, кому історія Північної війни виявилася найбільше потрібною, була Росія. Не дивно, що міфи, закладені Росією тоді, значною мірою живі ще й досі. На російську версію триумфальної перемоги над Швецією працювали і мозаїка Ломоносова, і поема Пушкіна, і радянський та російський кінематограф.

Проте – нині ситуація змінилася.

Через фігуру гетьмана Мазепи, Північна війна нині знову стала ареною боротьби – тепер вже між Росією і молодого Україною. Українська держава хоче знати історію своєї країни, в той час, коли бажання Москви – залишити все як є.

Копирсаючись в історії Північної війни, я не міг оминати події Гродненської кампанії. Історія ця – цікава та повчальна. По-перше, вона взагалі не увійшла в офіційну російську історіографію, знають про неї хіба що професійні історики. По-друге, саме Гродненська кампанія і поразка під Клецьком заклали підвалини майбутнього українсько-шведського союзу.

Чому я описав встановлення контакту між гетьманом Мазепою і двором шведського короля Карла XII задовго до приходу шведів до України? Та тому, що на існування таких перемовин вказує чимало ознак. Відомо, що у 1707 р. граф Піпер наводив серйозні контакти з Кримським ханом – незадовго до походу на Росію. Навіщо він це робив, якщо, за твердженням істориків, Карл XII планував іти прямісінько на Москву, а в Україну зайшов ледь не випадково? Відомо також, що напередодні Українського походу Карла XII, король Польщі Станіслав Лещинський сумнівався, чи не залишиться Мазепа прибічником Петра I? Проте шведські генерали були чомусь переконані, що в Україні їх зустрінуть з радістю. Посланця Мазепи Бистрицького не просто прийняли, а почали відразу ж діяти за його вказівками. Зрештою, і Мазепа вирушив на зустріч із Карлом, твердо переконаний, що там його